1

Гілки тополі за вікном схитнулися, певне, там закублилось птаство, і Максим Петрович поклав ручку на чистий аркуш, підпер голову рукою і деякий час бездумно дивився на дерево, на білясті клапті неба, що просвічували крізь нього.

Останнім часом він усе частіше і з якоюсь полегкістю відкладав ручку. Раніше цього з ним не траплялось, писав, не підводячи голови, цілими годинами. Перевтома? Але ж інші он у шістдесят літ бадьорі, працюють легко. Може, в тому й суть, що легко? Йому ж художній образ давався не просто, звести ажурні вежі роману — то тяжкий, виснажливий, довгорічний труд, що всотував енергію мозку і серця. Те безперервне горіння живилося затаєною свідомістю: задля цієї праці він і живе на Землі, це його історична місія. Два романи трилогії йому, безперечно, вдалися, хоча критика згадала про них лише мимохідь. Та хіба він пише для критиків? Кожен день приносить листи — люди чекають, сподіваються... То голоси самого життя — хіба ж на них можна не відгукнутися?

Максим Петрович написав епіграф до розділу, почав перше речення, та одразу й закреслив: не те, не те... Слова якісь пісні, нейтральні, позбавлені силового поля, і думка розпливається, життя зникає, залишаються тільки знаки.

Залементував дзвоник. Мабуть, хтось із друзів-грабіжників. Вони відбирають найдорожче — час. Проте Максим Петрович пішов зустрічати непрошеного візитера без внутрішнього протесту. Робота все одно не йшла, а згаяну годину природа, може, якось компенсує. Відчинив двері — Севертека!

— По обличчю бачу: відірвав од рукопису! — загукав гість з порога.— Максим Лук невтомно збагачує людство!

Максим Петрович ніколи не сприймав його іронії, але звик, так, як ото звикають до гуркоту холодильника.

— Та працюю... потроху. Заходь.

Широкоплечий, животатий Севертека, тягнучи величезного портфеля, попрямував до кабінету, навалився на крісло, аж пружини заскрипіли.

— "Працюю..." Завжди він працює, ще з студентських літ! Тобі й померти ніколи буде,— видихнув Севертека, ставлячи портфеля на підлогу.

Скільки й пам'ятає його Максим Петрович — вони разом училися в університеті,— Севертека виділявся настирливим дотепуванням, через те ж і Севертекою став. Звуть його Грицьком, але, знайомлячись, він кожному переповідав анекдот: "Знаєте, як одна жінка говорила? Севертеко, Севертеко, чуєш, як смішно чоловіка звати — Грицько! Оце ж я й є". От його й прозвали Севертекою. Скоморошничав і тепер, хоча й став доцентом, та якщо колись це мало засвідчувати веселий характер, то згодом нібито прикривало глибоку натуру,— такий собі усний Вольтер чи Еразм Роттердамський. І найбільше кпинив із Максима Петровича саме за невилазну, каторжну працю.

— Ну, що нового, анахорете? Яку стрілу посилаєш у майбутнє?

— Та... застряв, як муха в патоці.

— А я тобі казав, і не раз, у такому розрізі: дай собі відітхнути, відпочинь!

— Коли б я тебе послухав, то... трилогії ще не було б і в зародку.

— Так життя ж минає, а Бальзаком все одно не станеш!

Максим Петрович ковзнув поглядом по густому йоржику товариша, досадливо поморщився. Наче й не дурний Севертека, а не розуміє, що другий Бальзак нікому не потрібен, а творча праця — то ж і є життя.

— Ну, знаєш...

— Знаю, знаю, мистецтво вимагає жертв. Але ж роками... та що я кажу, ось уже десятиліття ти прикутий до цього столу, як до галери! В такому розрізі.

Це мало означати турботу, вболівання, але Максим Петрович відчув якусь нещирість у голосі, награність, фальш. "Чи він мені заздрить? — подумав.— Відтоді, як перехопив Діану, йому не дає спокою моя "галера". Чому б то? Чи, може, прочитав про мене в Літературній Енциклопедії?

— А ти не чув про австралійського вченого Тейлора? Він витратив сорок шість років життя на пошуки первісних мурахів, і таки знайшов на півострові Ейр. Вважалося, що вони вимерли ще вісімдесят мільйонів років тому, і ось учений натрапив на кілька колоній живісіньких "викопних" мурахів. Хіба це не взірець самозабуття у праці?

Севертека вибалушив на нього очі:

— На мурахів... У такому розрізі... майже півстоліття?! Жахливе марнотратство.

— Ні, це науковий подвиг. Знайдено ланочку еволюції біологічного виду. А це крок у пізнанні світу.

— Крок до істини? — подався вперед Севертека.— Так давно помічено: істина — у вині. Я й заїхав, розумієш, у такому розрізі.

Він діловито розкрив портфеля, вийняв одну по одній три пляшки з красивими етикетками — вино, горілка, коньяк — і поставив їх просто на аркуші рукопису, що встеляли стіл. Потім почав діставати згортки, в яких, певне, була закуска.

Максим Петрович зніяковіло дивився на товариша, не можучи збагнути, чого це він затіває учту. Севертека, помітивши розгубленість Максима Петровича, підморгнув:

— Діна ще дещо привезе, я дзвонив їй. Ми ж знаємо, ти чоловік не ресторанний, от і вирішили, в такому розрізі... Бо хіба ж у тебе, самітника, що-небудь є в холодильнику? Може, коробка скумбрії... Діна салат зробить, от і відзначимо.

Аж тепер до господаря дійшло: сьогодні день його народження. Але ж дата не кругла — шістдесят один... уже шістдесят один?

— А знаєш, Грицьку, все це... фікції, оці дати. Життя — суцільне, а ми ділимо його на якісь відтинки.

— Ти що, хочеш відкрутитися? — вирячився Севертека.— Нічого, брат, не вийде. Діна сказала...

Діна... Діана... зоря його юності, гострий щем серця. Може, через неї так і лишився самотній. Тонкі риси обличчя, дивовижні агатові очі з синім відтінком, неповторний грудний голос... Але ж з емоційної сфери усе це давно перейшло в пам'ять, і нехай собі там зберігається, навіщо ці збурення? Перегоріло, перетліло...

— Я хотів докінчити розділ. Раз життя коротшає, треба працювати інтенсивніше.

— Робочий день уже закінчився, Сізіфе. В тебе хоч є скатертина заслати стіл? Давай, поки приїде Діна...

Дивно, але Максим Петрович і собі заметушився, прибрав із столу папери, застелив його квітчастою клейонкою, дістав із серванта чарки і бокали, поставив пляшку шампанського. Перемовляючись із Грицьком, думав про Діану. Було трохи досадно, що перебили роботу, але терпка цікавість змушувала серце битися частіше. Діана, Діана... Хоча б не пропустити першої миті, коли зустрінуться їхні погляди — це враження найоб'єктивніше. І чого вона раптом... Чи хоче побачити, як постарів, подався супроти Грицька за останній рік? Хоча на шістдесятилітті не була,— сидячи в президії, він уважно дивився в зал і вже кого-кого, а їх із Севертекою помітив би.

Нарешті з'явилась, і перше враження було: гарна, ще зовсім не стара. Така, як колись, і не така... До кутиків очей вчепились павутинки, обличчя прижухло, щоки втратили дівочу тужавість, але це таки вона. Трішечки відкопилена нижня губа і зараз надає обличчю якогось торжествуючого виразу.

Миттєва ніяковість була погамована, і ось вони вже заговорили, як і належить давнім друзям. Колись вона була веселою щебетухою, тепер її мова розважлива, неквапліва, голос ніби аж погустішав. І пишна стала, як пава.

— То що, Максимку, перевалив за шостий десяток? Рости великий і мудрий! — її ніжні пальці торкнулися його вух, легенько сіпнули вгору. В очах їй щось змигнуло, стріпнулись густі вії, і розчулений Максим Петрович прихилив її до себе та й діткнувся примхливих губ.

— Дякую, що ви з Грицьком згадали...

Севертека загукав:

— А він і забув! Сидить собі, пише, а я й кажу: істина, брат, у вині!..

Ступивши з тісного, пофарбованого у вишневе, коридора до просторої кімнати, яка правила Максимові Петровичу і за кабінет і за вітальню, Діна примружила очі, роздивилася.

— Ого! Тут зовсім інший світ! Лаокоон... А хто цей мореплавець? — вказала на картину.— Він що — прив'язаний до щогли?

— То Одіссей.

— Хороше в тебе товариство...— Діна перевела погляд на чоловіка.— А ти чого сидиш склавши руки? Бери он, там усе є для салату.

Севертека, дурнувато усміхаючись, ухопив сумку і пішов на кухню.

Після першого ж тосту, випитого за здоров'я іменинника, "нашого славного письменника", Севертека розпочав нові наскоки на "галеру", мовляв, пора економити енергію, більше і — головне — регулярно відпочивати, бо доробок уже ж є...

— Що ж то за будівничий, який вилежується в холодку, коли залишилося звести дах? — добродушно захищався Максим Петрович.— Та й взагалі, мислячий мозок ніколи не вимикається.

— Йому якби тільки відпочивати,— Діна кинула докірливий погляд на свого балакуна.— Колеги вже давно професорами стали, а ти... все стараєшся, щоб не старатись.

Севертека змовчав, налив собі коньяку, одним духом вимчав і взявся апетитно заїдати салатом.

— Ми в гостях у письменника,— провадила далі Діна.— Цікаво, про що ти зараз пишеш, Максиме?

— Ну, як тобі сказати.... Завершую останній роман трилогії. Сучасність.— Максим Петрович усміхнувся.— Взагалі, я все життя пишу про життя.

— А я всю дорогу писав би про дорогу,— вставив Севертека і, зиркнувши на дружину, докинув: — і про дорогу...

— А чи не міг би ти щось прочитати, ну... хоча б останнє речення, написане сьогодні,— Діна схилила голову набік, заглядаючи йому в очі.

Сивоусе обличчя Максима Петровича знову освітлила посмішка:

— Ось воно: "За всіх скажу, за всіх переболію..."

— Щось знайоме,— одірвався од тарілки з салатом Севертека.— Десь наче чув... У такому розрізі.

— Це слова Тичини,— кинув Максим Петрович.— Я взяв за епіграф.

— Звичайнісінькі слова,— замислено сказала Діна,— а який великий об'єм інформації!

— Та ще й якої інформації! — підхопив Максим Петрович.— У цій формулі сконденсоване життя й діяльність письменника...

— А фактично тут маємо всього три лексичні кристалики: "За всіх", "скажу" і "переболію". Оце компоновка!

— Пішла кібернетика...— Грицько хитнув головою у бік дружини.— Але ж художня література... Як її запрограмуєш?

Діна кинула на нього невдоволений погляд, знизала плечима:

— Сучасні електронні машини мають удосконалені процесори-блоки з асоціативною пам'яттю, здатні моделювати всякий процес, будь то безперервна розливка сталі чи робота мозку.

— Це дуже цікаво,— Максим Петрович простягнув руку за олівцем, хотів щось записати, але передумав.— Процесори... Їх що, навчили думати?

— Саме так. Це частина комп'ютера, яка викликає інструкції з оперативної пам'яті, аналізує, зіставляє і робить висновки. Хіба це не думання? Та ще й глибше, ніж у декого...

Помітивши, як скривився Грицько, Діана ґрунтовно, з подробицями розповіла про випробування найновішого електронно-думаючого комп'ютера "Сократ", призначеного для прогнозування суспільних явищ. "Сократові" вмонтували найскладніший, найкомпактніший процесор, зрештою, в нього все "най..." Останнє слово кібернетики!

— Одного тільки йому бракує — скромності, як і декому з людей... Я ввела в програму знаменитий Сократів афоризм: "Я знаю те, що я нічого не знаю", а цей наш категорично твердить: "Я знаю те, що я знаю все!"

— А може, й знає геть усе,— похмуро обізвався Севертека.— Хіба йому не під силу запам'ятати нашу Велику та ще й Британську Енциклопедію?

— Об'єм пам'яті — це, звичайно, важливо,— сказав Максим Петрович, — а от чи досягнуть електронні розумники такої глибини мислення, як людина, — в цьому я дуже сумніваюсь.

Підвівся і ввімкнув торшер біля журнального столика. М'яке золотаве світло наповнило кімнату, з присмерку вичіткувалась скульптурна група на тумбочці під стіною,— Лаокоон відчайдушно бореться зі зміями, і Одіссей ніби зворухнувся.

Грицько вказав на скульптуру ще й потряс пальцем:

— Оце ось залишиться навіки, доки й людство житиме, в такому розрізі... А книжки? Та промине, скажімо, сто тисяч років — кого читатимуть? А через мільйон? Адже накопичаться Гімалаї книжок! Та якби майбутня людина займалася лише літературою і нічим іншим, то самої бібліографії їй вистачило б на кілька життів. Література, скажімо, століття вкладеться в інформацію на кілька рядків. Проблеми, тематика, загальний рівень, в такому розрізі. Он уже й тепер маємо дайджести.

— А я впевнений, що художні вершини залишаться,— Максим Петрович відкинувся на спинку стільця.— Гомер, Данте, Сервантес, Шевченко, Пушкін... А Шекспіра чи Гете хіба людство може забути? їхнє світло дійде до самісіньких обріїв Часу, до найдальших поколінь. Гімалаї, кажеш? Але ж і мозок людини має невичерпні резерви!

— До того ж він ще буде підсилений електронікою,— додала Діна.— Усе вартісне матінка Історія зберігає.

— Я теж так думаю. Художня енергія не підвладна законові ентропії.

— Ну, хіба що окремі зразки...— Севертека спрямував свинцевий погляд на Максима Петровича.— А щодо наших сучасних, то, як казав той, не тратьте, куме, сили, спускайтеся на дно... забуття. В такому розрізі.

Максимові Петровичу стало досадно, що дався втягнути в оці просторікування. Футуролог знайшовся! Чи в нього комплекс неповноцінності? Раптом пригадалося: він, бідолаха, пробував писати, так-так, якось хвалився, що "нашкрябав добрячу повість"...

— Я пишу сучасність і для сучасників,— сказав, може, трохи різкувато,— і на лаври не претендую.

— Не прибідняйся, ти вже двічі лауреат, ще й за третій роман одержиш — чого там...— ошкірився Севертека.

— Те приходить само... якщо в творі пульсує кров. Працюючи, ні про які премії не думаю.

Севертека іронічно підморгнув:

— Знаємо вашого брата, вам тільки медальки й сняться!

Максим Петрович нічого не сказав, лише знизай плечима.

— А я слухаю оце та й думаю: "Сократ" — ось хто може заглянути в майбутнє,— мрійливо сказала Діна.

— Ідея,— підтримав Севертека.— Ти програміст, тобі й перфокарти в руки!

— Але ж підготувати таку програму...— Діна тепло поглянула на Максима Петровича. — Ви навіть не уявляєте, як це складно.

— А чи не краще погадати на кавовій гущі? — усміхнувся Максим Петрович. — Кажуть, якщо добре придивитися...

— Прогнозування — це, Максимку, наука. Правда, на такий довгий відрізок часу, як тисяча років, ми ще не пробували...

— Та й не треба Діно. Який сенс прогнозувати славу? Кожен з нас приліплений до свого часу...

— Сенс, може, й є, а от чи вийде? Чи впорається наш "Сократ" з такою тьмою різноманітних моделей? А вони ж виникатимуть, як лавина.

— Бачиш, він боїться, ха-ха-ха! — зареготав Севертека.— А чому б не приміряти костюма?

— Припини блазнювати,— Дінині губи гидливо скривилися, і чоловік одразу осікся.— Максим Лук — величина, яку можна вводити в програму... Краще розкоркуй шампанське, вип'ємо за його трилогію, щоб вона жила у віках!

— Дай боже нашому теляті вовка з'їсти,— Грицько Севертека, вишкірюючи зуби, почав одкручувати сріблясту головку пляшки.

2

Максим Петрович розплющив очі і з несподіванки затаїв дух: рідні стіни, своя спальня! Раннє сонце сипле проміння на килим — палахкотять кольори, а в затінку біля штори — пейзаж Шовкуненка — яка прозора вода!

Лежав не зворухнувшись, щоб видиво не зникло. Справді, хіба він уже вдома?

Душу пройняло досі не знане відчуття: достеменно бачить обстановку своєї квартири і водночас усе це здається якимось нереальним, стороннім, точніше — ніби він сам тут сторонній, ніби його обступило марево, яке от-от розтане у синьому серпанку.

Проте марево не зникало, і вже наступної секунди він усвідомив, що й справді вдома, що Венеція була вчора, а сьогодні — Київ. Але оте миттєве відчуження від реальності вразило його,— враження було таке, ніби він заглянув сюди з іншого простору.

Незабаром усе стало на свої місця, мозок зафіксував звичайність обстановки, ба навіть буденність. Так, з аеропорту Бориспіль він добрався додому пізно, спав як мертвий, але втома і зараз відчувалася в

усьому тілі. Заплющив очі, сподіваючись заснути ще, та де там, полежав трохи, мимоволі згадуючи епізоди мандрівки до Італії, знайомства на симпозіумі, та й знову поглянув на повінь, уже освітлену сонцем. Може, мали рацію античні фів'яни, заборонивши художникам під загрозою смерті зображувати бридке, потворне і зобов'язавши їх подавати тільки прекрасне? Як гарно змальовано старі дерева, весняну воду! Яка це насолода для душі! Якось такою повінню вони милувалися в Кончі-Заспі удвох з Діаною, ще студентами... Немов сон — і поблиск очей, і дотики рук, і п'янкий стан ейфорії. Щось давно не обзивається Діана, уже років два, ото як подзвонила, що працює над програмою, і більше не нагадує про себе. Перекласти літературні явища на двоїсту мову перфокарт — чи не сізіфова це робота? Ну, та нехай собі...

Не хотілося залишати угрітого ліжка, отак би лежав та згадував далекі роки, усе своє життя. "Згадувати життя? Що це зі мною? Адже я ще живу, я ще в його потоці і воно в мені!"

Отак подумавши, змусив себе підвестися — адже починався робочий день. Робочий... Максим Петрович гірко всміхнувся: відтоді, як закінчив трилогію, відчув себе за бортом. Поставив останню крапку і неначе пустився берега, опинився в якомусь вакуумі. Втішав себе, що це тимчасове, писав статті, есе, але добре усвідомлював, що це тільки видимість роботи, інерція, що головне в житті він уже завершив. Коли з видавництва принесли добре оформлену трилогію, не мав уже сили радіти, був до краю вичерпаний. Розумів, що це радісна подія, але на емоції не спромігся, тільки досадливо хмурив брови. На запитання — як він себе почуває, відповів:

— Та отак, як стара полуторка, в якої пального лишилося на денці.

Поголився, холодною водою освіжив голову, зварив на сніданок яйце, змолов кави... Та що б не робив, мозок підкидав йому хаотичні картини спогадів, і це непокоїло, викликало якусь невиразну тугу. Надумав ближчими днями поїхати на село до родичів — там тихо, гарно,

там він набереться сили. Само собою розумілося, що ближчі дні в нього будуть. Але ж можуть і не бути?

Спустився ліфтом униз і видобув із скриньки цілий оберемок листів і газет. Читання пошти — то для нього приємні години, особливо тепер, коли він завершив "головне завдання життя". В цей час він розмовляє з читачами, за рядками листів намагається уявити живу людину, її обличчя, очі. Ось учителька пише... Яке несподіване сприйняття образу старої трудівниці! Треба буде надіслати їй книжку з автографом... Яка адреса? Кременець... Цікаво б з'їздити... О, Севертека! Що сталося? Прочитаю опісля всіх. Але й опісля чомусь не хотілось брати того конверта до рук.

Увімкнув телевізора — молода гарна дівчина ходила по саду і тихо співала. Приємний грудний голос заспокоював, улагоднював душу, і Максим Петрович, відкинувшись у кріслі, відчув, як спадає напруга. Та цілком віддатись насолоді не міг, почав міркувати: чим зумовлюється емоційний вплив музики? Чи не ритмами... Якщо вони співзвучні біоритмам людського організму? Своєрідний контрапункт, суголосся... Згадав Тичину. Світлий, оригінальний геній... Сьогодні треба обов'язково попрацювати над замітками про його "Симфонію". Почав одразу після третьої книжки роману, але робота посувається повільно, занадто повільно...

Грицьків лист чомусь дратував. Ну, що йому треба?

Розірвав конверта. "Подзвони, а то я не знаю, коли ти приїдеш. Є невеличка справа". Ребус... Казав би одразу, а то...

Переборюючи внутрішній спротив, подзвонив.

— Оце здорово! Значить, ти вже дома? — оглушливо загукав Севертека.— Прискочу ненадовго. А Діна ще не була?

Дивні сучасні лицарі під черевиком — без своєї повелительки і не дихне.

Ставлячи на столик машинку, з подивом відзначив, що вона значно поважчала. А написавши кілька відповідей читачам, відчув біль у лівому міжребер'ї і під лопаткою. Подумав, що дорога все-таки стомлива, мабуть, треба полежати ще, відпочити. Почовгав до вхідних дверей, відімкнув, щоб не вставати, коли прийде Грицько. Поставив телефонний апарат на канапу і приліг не роздягаючись. Біль не стихав. Чи серце? Але ж воно ніколи не боліло, жодного разу... Може, отак і приходить смерть? Він описував смерть, але сам не відчував її подиху. Цікаво... Шкода тільки, що багато задумів так і лишиться... А може, це тільки легка недуга. На жаль, мозок приховує інформацію про внутрішні процеси в організмі. Чи це потрібно, щоб людина не замкнулася в собі, а спрямувала свій інтелект на зовнішній світ? О, ні, Сократ не хизувався, коли казав, що знає те, що нічого не знає. Свою таїну Природа тримає за сімома замками...

Задзеленчав дзвоник. Певне, Грицько, зараз наляже на двері, о, вже зайшов.

— В тебе що — день відчинених дверей? — Грицьків голос до болю залящав у вухах.— А чого це ти лежиш?

— Щось трохи занедужав.

— Кінь би сміявся: Максим Лук занедужав! То, мабуть, з дороги. Як поїздка за кордон? Читав, читав повідомлення. Та ти лежи, якщо перевтомився, а я ось трохи в кріслі посиджу. Еге, роки, брат, беруть своє. Це ж тобі вже до сімдесяти добирається? Дадуть Героя, от згадаєш моє слово! На зло тому Дініному "Он крату".

Максим Петрович кинув запитливий погляд: мовляв, про що ти?

— Ну, цьому, електронному ясновидцю. Тобі Діна не казала?

— Ні. А що сталося?

— Вона ж, після того, як ото в тебе була розмова, склала програму на тисячу років, ну, модель слави. Письменники, учені, художники, композитори,— хто протримається до третього тисячоліття...— Грицько засовався у кріслі, одвів очі набік, прицмокнув. — Розумієш, "Сократ" вивів соціально-художню значущість... В такому розрізі. На жаль, ти не пройшов далі нашого сторіччя.

Максим Петрович болісно усміхнувся:

— І то добре. А взагалі, Грицьку, це мені цілком байдуже. Не про славу треба думати, працюючи в мистецтві, а про свій народ.

— Та це я згадав між іншим, ти не зважай... Мене турбують справи сьогоденні. Розумієш...— Хотів сказати, що Діна розлучилася з ним, і він забрався з квартири, але чомусь прикусив язика.— Хотів розжитися в тебе на якусь сотню... В такому розрізі.

— Подай, будь ласка, піджак.

Грицько жваво, як для його комплекції, підхопився і згріб піджака, що висів на стільці біля столу.

Максим Петрович дістав з бокової кишені блокнота і вийняв з нього чотири купюри по двадцять п'ять карбованців. Метке Севертекове око помітило, що там ще лишилося багато, і чоловік аж зітхнув,— ех, мало попросив...

— Дякую, старигане, виручив. Розумієш, витратився на меблю та ще дещо... В такому розрізі.

— Дрібниці,— пересилюючи біль, сказав Максим Петрович.

Грицько помітив болісну гримасу, простяг руку до телефону:

— Може, викликати "швидку"?

— Поки що не треба. Ти тільки причини двері, не заклацуй.

— Когось чекаєш?

— На всяк випадок. А якщо смерть прийде, то їй замки ніпочім.

— Ти того, не жартуй в такому розрізі. Ну, будь.

Максим Петрович полежав ще з годину. Біль затих.

Тоді поволеньки підвівся, пройшов до книжкової шафи, узяв симфонію Тичини. "Сковорода" і сів за письмовий стіл. Розгорнув навмання, і перші ж рядки, що потрапили на очі, сяйнули, як магічний кристал:

Поле, поле!

Яке воно кругле!

Яке воно просте і довершене —

поле!

...І понад гречкою бриніння бджіл,

а ще отари понад лісом,

і Києва далекого торжественність нагорна,—

усе, усе в природі каже:

пізнай себе самого, пізнай.

Максим Петрович підпер руками голову і заплющив очі. "От якби хмариною понад тими полями",— з'явилась і розтанула думка. Хоч очі були заплющені, сяйво не зникало, і останні слова чітко закарбувалися на сітківці, зазвучали хоралом:

пізнай себе самого, пізнай...

Почувався легко, ніби в невагомості, та раптом виник різкий шум, у вухах і скронях стало повно шуму, наче поруч рушила електричка.

Може, через той шум він і не почув, як зайшла Діана. Збентежена жінка, зупинившись на порозі кабінету, похапцем вийняла із сумки якісь папери. Один аркуш висковзнув у неї з рук, піймала, наче білого птаха, піднесла вгору.

— Це ось, Максимку, тобі від "Сократа". Перша тисяча років — твоя! Чуєш, твоя! Нетлінне сяйво золоте, як сказав поет. А Севертека із заздрощів...

Мовчанка і непорушність господаря здивували. Чи задрімав?

Легенько торкнулась плеча і скрикнула. Максим Лук був мертвий. Книги, які він створив, житимуть тисячоліття, а він сам...

Як не намагалася Діана стриматись, спазми здушили горло, і вона дала волю сльозам.